

Славчо КОВИЛОСКИ

ЦРКВАТА СВЕТИ ЃОРЃИ ВО СЕЛО НОВОСЕЛАНИ, ПРИЛЕПСКО

Клучни зборови: црква Св. Ѓорѓи (Св. Георгиј), фрескосликарство на карпа: Светец, Скршен Светец, Цепен Камен, село Новоселани (Прилепско), XIX век, село Вранче (Прилепско)

Апстракт: Во трудот се осврнуваме на црквата Св. Ѓорѓи (Св. Георгиј) во с. Новоселани, Прилепско. Храмот се наоѓа во област исполнета со повеќе култни места и фрескосликарство на карпа, во главно посветени на Св. Ѓорѓи. Според преданието црквата била подигната во 1837 година, сидана со камен и покриена со камени плочи. Денес е препокриена со керамиди. Нејзин ктитор бил Јовче Вајгалески. Неговиот лик се наоѓа насликан над влезната врата во црквата, од левата страна на претставата на Св. Ѓорѓи. Црквата располага со скроман фрескоживопис. Најстар црковен предмет во неа е садот за водосвет, на кој е изгравирано името на селото: Новоселани, со годината кога тој е изработен: 1841. Доколку е точна годината на градење која е изнесена само врз основа на усни преданија, тогаш црквата Св. Ѓорѓи во Новоселани влегува во редот на постарите селски цркви во Општина Долнени, и воопшто, во Прилепско.

Селото Новоселани е рамничарско село лоцирано во централниот дел на Прилепското Поле. Во негова непосредна близина поминува регионалниот пат од прва категорија (Р1) Прилеп-Македонски Брод-Кичево, од кој еден крак од околу 750 метри се одделува и води до селото. Новоселани од Прилеп е оддалечено околу 10 километри во северозападен правец. Денес селото се наоѓа во рамките на Општина Долнени и природно гравира кон руралното подрачје Долнени, заедно со селата Заполжани, Сенокос, Мажучиште и Сарандиново. Неговата обработлива површина опфаќа 8,5 км², со обработливо земјиште од 609,9 хектари и пасишта од 213,6 хектари, без шумско подрачје.¹ Како една од неговите најпрепознатли-

ви карактеристики е малото ритче кои се издигнува веднаш над селото и на чие извишување се наоѓа селската црква Св. Ѓорѓи.

Според турските пописни листи од XV век, во Новоселани во 1467/68 година се регистрирани 15 христијански семејства и 1 неженет, а во 1481/82 се регистрирани 23 семејства.² Селото продолжило да егзистира и во следните векови, но секогаш со помал број жители во однос на соседните населби, односно важело за мало село. Така, во 1900 година имало 202 жители,³ во 1925 година 18 куќи со 136 жители,⁴ според пописот од 1991 година 48 домаќинства со 171 жител,⁵ а според пописот од 2002 година селото имало 111 жители.⁶

Како што кажавме, во Новоселани постои црква посветена на Св. Ѓорѓи, која и припаѓа на Ропотовската парохија при Прилепското архиерејско намесништво. Во дворот на црквата се наоѓаат осамени наоди од римско време, а на неколку стотини метри над неа, на добро заштитена мазна површина, на една од неколкуте карпи се наоѓа фреска со претстава на Св. Ѓорѓи на коњ, како ја убива ламјата со копје. Овој локалитет мештаните го викаат „Светецот“, и со него се поврзани повеќе легенди, од појавување на светецот до појава на сноп светлина која се движела кон црквата посветена на истоимениот светец. Во близина на овој локалитет се наоѓа месноста која некои истражувачи ја именуваат како „Скршен светец“, на кој се наоѓаат остатоци од живопис, но денес

² А. Стојановски, Д. Ѓорѓиев, *Населби и население во Македонија – XV и XVI век*, Скопје, 2001, 151

³ В. Кънчов, *Македонија, етнографија и статистика*, София, 1900, 245.

⁴ Г. Трайчев, *Град Прилеп*, София, 1925, 365.

⁵ М. Панов, *Селата во Република Македонија*, 218.

⁶ *Попис на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија*, 2002, книга X, 98.

¹ М. Панов, *Селата во Република Македонија*, книга 1, Скопје, 1993, 218.

Сл.1. Иконостасот на црквата Св. Ѓорѓи во с. Новоселани

речиси целосно непрепознатлив. Датирањето на двете фрески не е извршено, но можеме да претпоставиме дека најрано потекнуваат од XIX век. Во близина на овие две фрески се наоѓаат и местностите „Цепен камен“, каде што според кажувањата на Зоре Велјаноски се познавале траги на боја, потоа „Страшни камење“, „Марково Стапало“, како и вакафско место наречено „Св. Недела“, каде што според преданијата постоел даб, а денес има дабова шума којашто никој не ја сече. За двете места се раскажуваат преданија за натприродни сили. Сего ова ни зборува за една поширока област со култни места, на чие подрачје, очигледно не случајно е изградена и црквата Св. Ѓорѓи. На сего ова се надоврзува и подигнувањето на десетметарскиот крст во нивна близина во 2016 година, осветен од Митрополитот Преспанско-Пелагониски, г. Петар.

Затоа, сметаме дека не е случаен изборот на местото за поставување на телеми на црква, како што не е случаен ниту изборот на светителот кому му е посветена, Св. Ѓорѓи. Времето на создавањето на постоечките фрески не е утврдено со сигурност, но се претпоставува временска рамка од XIV до XVI век. Длабинските истражувања треба да дадат одговор на прашањето дали некогаш постоел некаков храм на ова подрачје посветен на Св. Ѓорѓи или станува збор за поединечки

камени фрески кои го отсликуваат верувањата и интересот на локалното население за овој светец. Впрочем, најстарите новоселски фамилии кои се сметаа за староседелци, како што се Вајгалевци и Шиклевци за своја слава го имаат празникот Св. Ѓорѓи (зимен). Покрај нив, овој празник го слават фамилиите Амбулевци и Ќофевци.⁷

Според преданието црквата била изградена во 1837 година, а како нејзин ктитор се споменува Јовче Вајгалески. На влезот во црквата во поново време е поставена камен плоча на која се запишани следните зборови: „НА ОВА МЕСТО! Е погребан градителот на овој храм ВАЈГАЛЕСКИ ЈОВЧЕ, изграден 1837 г. граден во Османлиското време. Дозволата за градба била 5 скали в земја, али Јовче ја направил со 3 скали в земја. Поради не почитување на дозволата бил тепан и измачван од страна на Османлиите. Последен дар од прапра внукот ПАВЛЕ“. Ова се основните информации за градењето на храмот, кои треба да се земат со задршка, бидејќи се базираат на непотврдени усни кажувања и влегуваат во доменот на легендите. Сепак, не постои ниту еден сигурен доказ за вистинитоста на овој запис, ниту пишан, ниту

⁷ З. Ангелески, Ропотовска Парохија (трет дел), *Вистина, Гласник на Преспанско-Пелагониската Епархија*, број 95, 2017, 25-26.

Сл.2. Тајната вечера,
црква Св. Ѓорѓи во с. Новоселани

материјален, па така според нас останува отворено прашањето за точното време кога е изградена црквата. Освен нашите сомнежи за веродостојноста на годината на градба, сметаме дека ктиторската улога на Јовче Вајгалески не треба да се доведува во прашање.

Дворот на црквата е опколен со метална ограда и во него се наоѓаат уште и камбанаријата и селските гробишта. Камбанаријата е подигната во поново време, односно од втората половина на XX век. Таа е изсидана од тули и се наоѓа на северо-исток од црквата. Нејзината основа е шестоаголна, а самата градба се состои од два дела. Првиот, односно долниот дел е малтерисан и варосан, а вториот, односно горниот дел не е малтерисан, па на него се познава градежниот материјал тула. На

Сл.3. Крштевање Христово,
црква Св. Ѓорѓи во с. Новоселани

Сл.4. Христовата молитва,
црква Св. Ѓорѓи во с. Новоселани

секоја страна во горниот дел има по една широка и долга монофора. Тесниот влез во камбанаријата се наоѓа на западната страна и е направен од дрво.

Црквата Св. Ѓорѓи е мал еднокорабен храм на чија западна страна се доградени трем, еден вид припрата и помошен објект во насока север-југ, кои се покриени и служат за изведување на црковните потреби на локалното население. На северната страна е изградена натстрешница. Веднаш до неа, на запад, се наоѓа старо и големо дабово дрво, а пред натстрешницата се наоѓаат селските гробишта. Според усните кажувања, првобитно, старата дрвена камбанарија се наоѓала до дабот или пак, била на некаков начин врзана со него. Подоцна, како што спомнавме, таа била изградена на постоечката позиција. Значи, за да се влезе во црквата треба да се помине покрај гробиштата, а потоа и да се влезе во припратата. Од овој покриен објект се назира малата и ниска врата која не внесува во црквата.

Самата црква од надвор е малтарена и варосана. Покривот е на две води, денес препокриена со керамици. Според кажувањата, првобитната градба била покриена со камени плочи донесени од Зрзе. На исток, над апсидата е поставен трилистен или Лазаров крст, чии краеве на краците се во форма на трилисна розета која претставува израз на небесниот благослов и животната милост.⁸ На сидовите од јужната и северната страна се наоѓаат малечки прозорчиња (мали монофори) со квадра-

⁸ С. Ивановска Велкоска, *Крстови од Македонија (V-XV век)*, Национален конзерваторски центар, Скопје, 2013, 37.

Сл.5. Амвон,
црква Св. Ѓорѓи во с. Новоселани

тна основа и полукружен врв над кој се наоѓа по еден немарно исцртан крст со црна боја од поново време. Вакви крстови се наоѓаат и при основата на прозорците, од левата и десната страна, на тој начин симболично означувајќи го Светото Тројство. Над влезната врата се наоѓа фреска на светителот кому му е посветена црквата Св. Ѓорѓи, качен на коњ, а во рацете држи копје со кое ја убива ламјата. Десно од него се дадени претстави од царот и царицата кои поради благодарност за спасената

Сл.7. Поглед кон северниот влез на црквата,
црква Св. Ѓорѓи во с. Новоселани

ќерка му го подаруваат клучот од градот, а лево е насликана целата фигура на ктиторот Јовче Вајгалески. Ктиторот е претставен како старец со брада, облечен во бело облекло, со црна шубара.

Ширината на сидовите на црквата, коишто се од камен, се движи од 70-80 см. Ширината на објектот од внатре изнесува 4, 60 м, додека должината изнесува 6,60 м. На неа се надоврзува краткиот олтар чија должина изнесува 1,5 м. Полукружната апсида е со димензии 140 см ши-

Сл.6. Успение на Пресвета Богородица,
црква Св. Ѓорѓи во с. Новоселани

рина, со 70 см длабочина. Според усни кажувања, што можат да се потврдат и со материјални докази, во минатото црквата била вкопана во земја три скали. По Втората светска војна, се појавила потреба за доградба на малиот трем од западната страна. Поради местоположбата на црквата којашто е изградена на рид, при рамнењето на тремот од западната страна била исцрпена земја и употребена за пополнување на тогаш нискиот црковниот под во висина од 40-50 см. Сегашниот под е повисок во

Сл.8. Крстилница - сад за осветување вода,
црква Св. Ѓорѓи во с. Новоселани

однос на првобитната положба и изнесува само една скала длабочина.

Малиот дрвен иконостас е со должина од 4 м, не е поткренат од подот, туку се наоѓа на исто рамниште со наосот и олтарот. Внатрешноста на храмот е живописана, но нема податоци за живописецот. На иконостасот доминира сината боја.

Сл.9. Икона на св. Никола

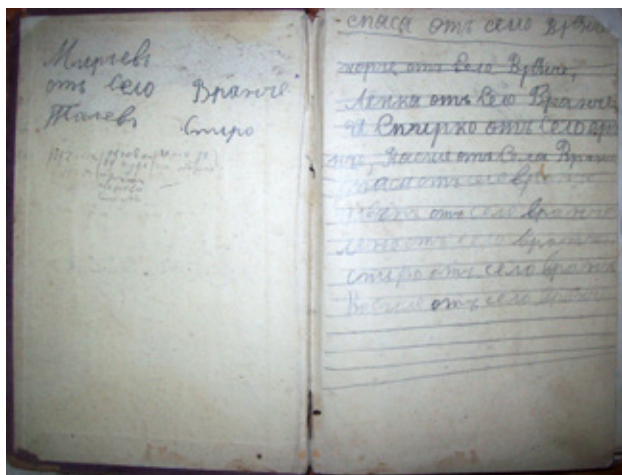
Сл.10. Поглед кон источната страна на црквата,
црква Св. Ѓорѓи во с. Новоселани

Помеѓу рамките на иконите во неговиот горен дел се наоѓаат флорални мотиви исцртани со црвеникаво-портокалова и со бела боја. Иконостасните икони, како што се: Св. Ѓорѓи, Св. Јован. Крстител, Св. Богородица и др., се со поголем квалитет од фрескописот и очигледно е дека се донесени отпосле. Тие не му припаѓаат на истиот автор што го сликал живописот.

Во долниот ред на иконостасот се наоѓаат четири цртежи со цветови и гранчиња во вазни и еден со цветно растение кое излегува од земјата. Најгоре на иконостасот се претставени дванае-

Сл.11. Св. Ѓорѓи со фигура на ктиторот Јовче
Вајгалески, ниша над влезот во црквата
Св. Ѓорѓи во с. Новоселани

Сл.12. Псалтир од книжевната архива во црквата Св. Ѓорѓи во с. Новоселани

сетте апостоли. Фрескописот е мошне скромен и го сочинува циклус на Христовиот живот, претставен преку фреските на Роджеството Христово, Кршението Христово, Молитвата Христова, Тајната вечера и Воскресението Христово. Освен нив, дадени се претставите Успение на Пресвета Богородица, Св. апостол Петар, Св. апостол Павле, на пророкот Варух, Св. Рамноапостоли Св. царица Елена и Св. цар Константин.

На северниот сид во централниот кораб се наоѓа дрвен амвон со десетина скалички и бела ограда. Средишната површина на телото на амвонот е обоена со вертикални делови од жолто-портокалова и со зелена боја, сместени во рамки со црвена боја. Во зелените вертикали се насликани бели цветови. Под амвонот, движејќи се кон исток се сретнуваат повеќе закачени икони на сидот и дворедна полица на која повторно се наоѓаат помали икони. Тука се наоѓа и еден сад за водосвет кој можеби е најстариот предмет во црквата. На

Сл.13. Осмогласник, книжевната архива во црквата Св. Ѓорѓи во с. Новоселани

Сл.14. Св. Ѓорѓи, ниша над влезот во црквата Св. Ѓорѓи во с. Новоселани

него е изгравирано името на селото: „Новоселанѣ“, по што следува годината: „1841“.

Покрај веќе споменатата сина боја, забележливо е присуството портокалово-црвената боја на фреските. Сликањето се карактеризира со рамни и крути движења на четката. на места овие потези се нанесени со дебела четка, а некаде повторен и и повеќепати, што доведува до нарушување на елементите на композицијата. Забележливи се брзи потези при претставување на флората, пред сè тревките и дрвјата, додека цветовите се насликани со многу поголемо внимание. Во зависност од местото каде што се наоѓаат тревите, нивната боја е бела или темно зелена, како контраст на позадината. Очигледно е дека фрескописот е дела на послаб или понеискусен сликар. Во време кога црквите во прилепскиот крај ги фрескоживописуваат прилепските зографи Адамче Најдов Јанов (Адамче Зограф) и Јован Атанас Будимов (Јован Атанасов Прилепчанин), како и претставниците на „Дебарската школа“, Стојче Станков, Стојан Цветков, Евтим Спасевич, браќата Андонови, Дичо Зограф, Петре Дебранец, но и Никола Михаилов и Атанас од Крушево, фрескописот во новоселската црква Св. Георгиј изгледа и повеќе од оскуден.

Накратко ќе се навратиме повторно на прашањето во врска со градбата на црквата, однос-

Сл.15. Богородица со Христос,
црквата Св. Ѓорѓи во с. Новоселани

но нејзиното датирање, кое е најпроблематично. Ние сметаме дека тој е од подоцнежен период, а нашето мислење е дека на почетокот, можеби биле поставени темели на параклис, кој подоцна бил дограден и проширен во црква. Во тој случај, можно е темелите да биле поставени во посоче-

ната 1837 година, но понатамошната градба да е со подоцнежен датум. Ја оставаме и можноста навистина црквата да е изградена во посочената година, но фрескоживописот да е подоцнежен и тоа од доцната втора половина на XIX век. Од друга страна, како потврда дека црквата е навистина изградена во 1837 година може да се послужи со садот за водосвет кој потврдува дека во 1841 година во Новоселани се осветувала вода. Сепак, ова и не мора да значи дека осветувањето и кршевањето се вршело во црковен храм, туку можеби се вршело и во приватни домови. Значи, за посигурни тврдења треба да се направат подетални истражувања.

Во црквата се наоѓа и скроман книжен фонд. Него го сочинуваат мнозинство книги од почетокот и средината на XX Век, како: *Катавасијник* (1935), *Часослов* (1941), како и руски изданија на: *Пентикостариот (Триод цветен)*, *Псалтир*, *Октоих (Осмогласник)*, *Евангелие според Матеј*, *Минеј за септември*, како и *Ирмологија*, *Служби* и уште еден *Октоих*. Во некои од овие книги има записи на првите бели страни и на маргините. На пример, на *Псалтирот* со тврд повез и со димензии 16x11 см, од внатрешната страна на предната корица стои записот „Мирчевъ отъ село Вранче“, а под него „Талеџъ Спиро“. Од другата страна, на првиот лист стојат уште неколку записи на имиња, сите од блиското село Вранче: Спаса, Ленка, Спирко, Спиро, Василе и др. Поврзаноста на новоселската црква Св. Ѓорѓи со црквата Св. Никола во Вранче ја согледуваме и преку еден друг запис кој се наоѓа на страниците на *Часословот* од 1941 година со димензии 25x18 см. На него е забележано името на „Свешт. Димитрија С. Ангелкоски“,

Сл.16. Поглед кон северната страна на црквата Св. Ѓорѓи во с. Новоселани

како и печатот „Македонска православна црква, Енорија Вранечка, О. Вранче-Прилепско“.

Црквата Св. Ѓорѓи во село Новоселани, Прилепско, претставува пример за градба настаната под влијание на култот што одамнина го имале жителите на селото. Големiot број култни мес-

та поврзани со Св. Ѓорѓи („Светецот“, „Скршен светец“, „Цепен камен“), но и на други светители (Св. Недела), само го потврдуваат фактот дека местото на изградба на црквата Св. Ѓорѓи не е случајно. Токму поради ова, внимание заслужува не само црквата, туку целата месност.

Slavcho KOVILOSKI

THE CHURCH OF ST. GEORGE IN THE VILLAGE OF NOVOSELANI, PRILEP

Summary

In this paper we are dealing with the church of St. George in the village of Novoselani, Prilep. The temple is located in an area filled with many cult places and frescoes on rocks, mainly dedicated to St. George. According to tradition, the church was built in 1837 and built of stone and covered with stone slabs. Today it is covered with tiles. Its founder was Jovche Vajgaleski. His figure is painted above the front door of the church, on the left side of the representation of

St. George. The church has a modest fresco painting. The oldest church object inside is the holy water font, on which is engraved the name of the village: Novoselani, with the year it was made: 1841. If the year of construction is correct, which is known only on the basis of oral tradition, then the church of St. George in Novoselani is one of the oldest churches in the Municipality of Dolneni, and in Prilep region in general.